JAK NA ANALÝZU UMĚLECKÉHO TEXTU

Základem pracovního listu je **výňatek z uměleckého textu**, tedy ukázka z díla na žákově seznamu četby. Není předem známo, která část bude vybrána; je proto vhodné při četbě vnímat, které pasáže jsou klíčové nebo jazykově či kompozičně zajímavé, a zaměřit se na ně, resp. právě na nich nacvičovat analýzu textu podle obecné struktury zkoušky. Je třeba si také uvědomit, že u sbírky povídek či básní musíte znát nejen text, k němuž se váže pracovní list, ale i tematické zaměření a stylistickou charakteristiku ostatních textů. Smyslem zkoušky rozhodně není převyprávět děj epických děl; předpokládá se především **schopnost práce s textem**, **znalost některých literárněteoretických pojmů** a **základní orientace v literární historii**.

Je předem dáno, čemu se máte při analýze věnovat (např. kompozici, postavám, vypravěči, žánru literárního díla). Tabulka níže nabízí **k jednotlivým kategoriím možné úlohy**, jež vám pomohou analýzu lépe uchopit. Pro snazší porozumění uvádíme v závorkách i návodné otázky.

Obecná struktura	**Příklady konkrétních úloh pro různé typy textu (podle literárního druhu)** aneb Co si představit pod jednotlivými body obecné struktury		
Literární druh	Určete literární druh výňatku a své tvrzení zdůvodněte. (Jedná se o lyriku, epiku nebo drama?)		
	Lyrika	Epika	Drama
	Doložte na výňatku, že se jedná o lyriku. (Je děj sekundární?)	Doložte na výňatku, že se jedná o epiku. (Je zde děj? Jaký?)	Doložte na výňatku, že se jedná o drama. (Jsou tu repliky, scénické poznámky?)
Kontext díla	Zasaďte výňatek do kontextu díla. (Ze které části díla výňatek pochází? Co mu předcházelo, co bude následovat? Je tento výňatek klíčový? Zachycuje nějaký zvrat? Napovídá, jak bude text pokračovat?)		
Téma, motivy	Uveďte téma výňatku/díla. (Pozor, nezaměňujte téma s obsahem!) Vystihněte jeho hlavní myšlenku. (Zamyslete se nad názvem díla: Napovídá, co je tématem, hlavním motivem, kdo je hrdinou? Udává žánr?)		
	Uveďte stěžejní motivy výňatku. (Vypište si z výňatku klíčová slova.) Uveďte, zda lze hovořit o nějakém dominantním motivu – leitmotivu. (Co je leitmotivem? Jakou má funkci?)		
Časo-prostor	Analyzujte čas výňatku/díla. (Kdy se děj odehrává? Jak dlouho trvá? Jaký je vztah času vyprávěného a času vyprávění? Dochází k protažení/zhuštění času? Jakou to má funkci?)		
	Analyzujte prostor výňatku/díla. (Kde se děj odehrává? Jaký je vztah reálného prostoru a prostoru v díle? Jaký je vztah postav a prostoru? Jakou má zobrazený prostor funkci? Odráží charakter nebo náladu postav?)		
Kompozice	Popište členění díla. (Je členěno na díly, kapitoly, básně, části, dějství, výstupy? Obsahuje např. dedikaci, motto, prolog, doslov? V jakém vztahu jsou tyto části? Ovlivňují naše chápání díla?)		
	Uveďte, jak je dílo členěno. (Jde např. o sbírku básní, lyrickou prózu členěnou na kapitoly?)	Uveďte, jak je dílo členěno. (Jsou zde díly, části, kapitoly?)	Uveďte, jak je dílo členěno. (Jsou zde dějství, výstupy?)
		Popište řazení děje. (Je řazen chronologicky, retrospektivně, paralelně, jinak?)	
	Popište začátek díla. (Jak dílo začíná? Od úplného začátku děje, rozuzlením, nebo uprostřed děje?) Popište konec díla. (Jak dílo končí? Je konec završující, nebo otevřený? Končí dílo happy endem?)		
Literární žánr	Určete literární žánr díla.		
	(Jde o baladu, žalm, ódu, …?)	(Jde o román, povídku, bajku, …?)	(Jde o komedii, tragédii, frašku, …?)
Vypravěč / / lyrický subjekt	Charakterizujte lyrický subjekt.	Charakterizujte vypravěče. (Má dílo více vypravěčů? Je vypravěčem jedna z postav, je vypravěč vševědoucí? Komentuje vypravěč dění? Oslovuje čtenáře?)	–
		Popište způsob vyprávění. (Jde o ich-formu, er-formu?)	
Postavy	–	Charakterizujte postavy vystupující ve výňatku/díle. (Jak se postava jmenuje, jakého je pohlaví, jak je stará, proměňuje se během děje, vyvíjí se, jak vypadá, jak se chová, co o sobě říká, co o ní říkají jiné postavy, co o ní říká vypravěč, je statická/dynamická, má předobraz v nějaké reálné osobě?)	
		Popište vzájemný vztah postav. (Je stále stejný, nebo se vyvíjí? Jak?) Rozlište kladné a záporné postavy. (Je toto členění jednoznačné? Proč?)	

Obecná struktura	**Příklady konkrétních úloh pro různé typy textů (podle literárního druhu)** *aneb Co si představit pod jednotlivými body obecné struktury*		
Promluvy	–	Uveďte, jak se ve výňatku odlišuje řeč postav od řeči vypravěče. Určete druh řeči postav.	Uveďte, jak jsou v textu zpracovány promluvy postav.
Verš	Uveďte, zda je text veršovaný. Určete druh verše. Uveďte, zda je text strofický. Určete strofické schéma. Uveďte, zda je verš rýmovaný. Doložte příkladem rýmu z výňatku. Určete rýmové schéma. Popište délku veršů. (Jde o verš dlouhý, tj. desetislabičný a víceslabičný? Jde o verš krátký, tj. šestislabičný a méněslabičný? Signalizuje zde delší verš epiku, kratší verš lyriku? Proměňuje se délka veršů v textu? Jakou to má funkci?)		
Jazykové prostředky	Najděte ve výňatku příznakové jazykové prostředky. Uveďte, jakou mají v textu funkci. Najděte ve výňatku tropy a figury. Určete jejich druh a funkci v textu. Popište větnou stavbu výňatku.		
Literárně-historický kontext	Zasaďte dílo do kontextu autorovy tvorby. (Jedná se o autorovu prvotinu? Která autorova díla patří k témuž žánru? Jedná se o dílo zlomové – změnil v něm autor poetiku? Přepracoval či změnil autor dílo? Napsal pokračování či dílo, které s daným dílem polemizuje? Psal o stejném tématu ještě v jiném díle? Objevují se postavy z díla ještě v jiném autorově díle?)		
	Zasaďte tvorbu autora do kontextu české/světové literatury. (Ve kterém období tvořil? Ke kterým autorům má svou tvorbou v analyzovaném díle blízko, s kým naopak nesouhlasí nebo vůči komu se kriticky vymezuje? Kteří další autoři zpracovávají podobná témata?)		
	Určete, ke kterému literárnímu směru/hnutí dílo patří. Popište, jak se projevují znaky tohoto směru/hnutí ve výňatku.		
	Uveďte, jak bylo dílo v době svého vzniku přijato veřejností. Uveďte, zda se tímto dílem později inspirovalo jiné umělecké dílo (včetně filmu, hudby).		

Ne všechny úlohy mají jen jednu správnou odpověď. Zejména v úlohách, jejichž zadání zní *Rozhodněte, zda…, a své rozhodnutí zdůvodněte / podpořte argumenty*, je řešení individuální – chybou nemusí být ani kladná, ani záporná odpověď, ovšem za předpokladu, že svůj názor podpoříte smysluplnými argumenty vycházejícími z výňatku.

I když se ústní zkouška týká především práce s konkrétním výňatkem, očekává se od vás **znalost celého literárního díla** a **základní orientace ve vývoji literatury**. Doporučujeme proto snažit se už při četbě vnímat dílo co nejvšestranněji. Pokud si píšete čtenářský deník, nezaznamenávejte si jen popis děje, ale postupujte podle obecné struktury zkoušky.

U každé přečtené knihy si také nezapomeňte **zaznamenat základní údaje o díle a autorovi**. Jednak si zapisujte, co zjistíte přímo při četbě, jednak si dohledejte informace o autorovi a o kontextu díla např. ve slovníku spisovatelů nebo v jiné odborné literatuře. Můžete si např. ke každé z 20 knih na svém seznamu četby vyplnit následující tabulku:

Základní údaje o knize	**Autor**		
	Název díla		
	Číslo a místo vydání, nakladatel		
	Rok vydání		
	Překladatel (jen u světové literatury)		
O autorovi	**Země, město původu**		
	Doba, kdy žil		
	Další díla	**Lyrika**	
		Epika	
		Drama	
O díle	**Literární druh**		
	Literární žánr		
	Příslušnost k literárnímu směru		
	Téma		
	Hlavní myšlenka díla		
	Děj (jen u epických děl, stručně)		
	Klíčové scény		

O díle	**Způsob vyprávění**	
	Hlavní postavy (jméno, role, charakteristika)	
	Členění (např. části, kapitoly; dějství, výstupy; básně)	
	Veršová výstavba	
	Další zpracování (zfilmování, zhudebnění)	

Více informací o **spisovatelích** a **jejich dílech** najdete v těchto publikacích nakladatelství Didaktis:
- Literatura pro 1., 2., 3., 4. ročník středních škol – Učebnice
- Literatura pro 1., 2., 3., 4. ročník středních škol – Zkrácená verze – Učebnice
- Odmaturuj! z literatury 1, 2

JAK NA ANALÝZU NEUMĚLECKÉHO TEXTU

Nedílnou součástí pracovního listu je i **výňatek z neuměleckého textu**. Ten může, ale nemusí souviset s textem uměleckým. Může jít o zástupce kteréhokoli z neuměleckých **funkčních stylů** (tedy prostěsdělovacího, řečnického, publicistického, odborného, administrativního) a o kterýkoli **slohový útvar**. Lze předpokládat, že budou voleny texty, jež je možné zařadit jednoznačně, tj. které vykazují typické znaky daného útvaru.

Při analýze neuměleckého textu jsou ověřovány **znalosti a dovednosti z oblasti mluvnice, slohu a komunikace**. I proto vám mohou být nápomocny mj. informace uvedené v části věnované základním slohovým útvarům (viz s. 83–111).

Je předem dáno, čemu se máte při analýze věnovat (např. funkčnímu stylu, jazykovým prostředkům). V pracovním listě mohou být tyto kategorie zastoupeny konkrétními úlohami. Tabulka níže uvádí **k daným kategoriím možné úlohy**, které vám pomohou zvládnout dílčí části analýzy. S jejich využitím si můžete cvičně rozebrat různé texty (např. články, dopisy, letáky atd.).

Obecná struktura	**Příklady konkrétních úloh** aneb Co si představit pod jednotlivými body obecné struktury
Souvislost uměleckého a neuměleckého textu	Uveďte, zda spolu předložený umělecký a neumělecký text souvisejí. Uveďte jak. Doložte na výňatcích souvislost obou textů.
Téma	Uveďte, jaké téma text zpracovává. Uveďte hlavní myšlenku textu.
Komunikační situace	Určete, jakou funkci text plní. Odhadněte, kdo je pravděpodobně autorem textu. Uveďte, komu je text určen. Uveďte, jaké objektivní/subjektivní slohotvorné činitele nejspíše ovlivnily podobu textu.
Stylistická analýza textu	Určete funkční styl, k němuž lze text přiřadit. Doložte typické znaky tohoto stylu na výňatku. Uveďte, který slohový postup ve výňatku převládá. Určete, o který slohový útvar se jedná. Doložte jeho typické znaky na výňatku.
Kompozice	Popište strukturu textu. Popište horizontální a vertikální členění textu.
Jazykové prostředky	Charakterizujte slovní zásobu výňatku. Najděte ve výňatku příznakové jazykové prostředky. Uveďte, jakou mají v textu funkci. Popište stavbu vět ve výňatku.

Více informací o **stylistice** najdete v těchto publikacích nakladatelství Didaktis:
- Český jazyk a komunikace pro střední školy – 1. díl – Učebnice, s. 34–45 (slohové postupy)
- Český jazyk a komunikace pro střední školy – 2. díl – Učebnice, s. 10–19 (funkční styl prostěsdělovací), s. 56–61 (funkční styl řečnický)
- Český jazyk a komunikace pro střední školy – 3.–4. díl – Učebnice, s. 12–15 (funkční styl umělecký), s. 36–41 (funkční styl publicistický), s. 60–65 (funkční styl odborný), s. 72–77 (funkční styl administrativní)
- Komunikace v českém jazyce pro střední školy – Učebnice, s. 70–109
- Přehled středoškolského učiva českého jazyka, s. 126–181